

УДК 316.4

О.В. ГАНЖА

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ПОНЯТТЯ “СОЦІАЛЬНА ЗРІЛІСТЬ” У МЕЖАХ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено концептуалізації поняття “соціальна зрілість” у межах соціологічного дискурсу, досліджено проблему технологізації поняття “соціальна зрілість”. Здійснено порівняльний аналіз проблематики соціальної зрілості в соціологічній та інших науках.

Ключові слова: особистість, теорія особистості, зрілість, дорослість, соціальна зрілість, технологізація.

Соціальна зрілість є соціологічною категорією зі своїми технологічними особливостями, вивчення яких важливе для кращого її розуміння в межах соціологічного дискурсу. Соціологічний аспект соціальної зрілості потребує специфічного наукового дослідження з використанням власне соціологічної методології та соціологічного інструментарію.

Мета статті – з’ясувати технологічний контекст поняття “соціальна зрілість” у межах соціологічного дискурсу.

Технологічна складова соціальної зрілості полягає в тому, що вона є сукупністю алгоритмів досягнення соціальної зрілості та підвищення її рівнів та інших складових.

Соціальна зрілість є важливим елементом соціального діагностування суспільних процесів. На сьогодні це поняття досліджують переважно в педагогіці, зокрема шкільній, оскільки її завданням є якісне та кількісне діагностування цього показника на основі того, які педагогічні та соціальні завдання спроможна виконувати особистість.

Просвітництво в постіндустріальному суспільстві суттєво змінюється. Концепції постіндустріального суспільства з використанням різноманітних методологічних підходів розробляли такі відомі науковці, як Д. Белл [3], Дж. Гелбрейт [4], В. Ростоу [13], Е. Тоффлер [11]. Ці концепції вказали напрям подальшого розвитку сучасного суспільства. Основна заслуга вчених полягає в тому, що вони зробили ці висновки на основі невеликих масивів первинної та вторинної соціологічної інформації, тому їх ідеї значно випередили свій час. Проблематика соціальної зрілості, навпаки, має суттєві напрацювання, які є або побічними для соціологічної думки, або активно використовуються в інших наукових дисциплінах.

У постіндустріальному суспільстві на перший план виходять інформація [9], продукування інноваційних і новаторських знань [4], а промислове виробництво, навпаки, починає поступатися сфері послуг, часто може формувати закриті соціальні групи, які через особливості власного життя та історико-

географічного розташування окремих індустріально спрямованих територій можуть не визнавати стандартів і правил постіндустріального суспільства, що є одним з рудиментів зміни суспільних формацій та концепцій. Подібні процеси відбувалися і в період протистояння індустріального і традиційного суспільства, залишки якого досі існують як у сільській місцевості окремих країн, так і в межах цілих країн, переважно Південної Азії та Центральної Африки.

Постіндустріальне суспільство вимагає від усіх своїх членів високого рівня інформаційної компетенції, яка формується на базі перебування в інформаційному полі. Це інформаційне поле продукує інформацію і зводить інформаційні канали в одну мегаінформаційну площину.

У таких умовах освіта та освітні механізми мають суттєво змінюватися, а освітні стандарти повинні бути гнучкими і дуже швидко підлаштовуватися під вимоги часу. Тільки тоді знання стають важливими й корисними для особистості, що в результаті надає їй можливість вважати себе соціально зрілою й сподіватися на адекватну оцінку з боку свого соціального оточення та соціальних інституцій, здебільшого адміністративного характеру.

Освітній компонент цієї моделі є одним з найголовніших, оскільки вона сформульована саме в педагогічній науці. Тому його ототожнюють із соціалізацією. Освіта в країні за таких умов повинна відповідати всім світовим вимогам.

Освіта в Україні сьогодні потребує модернізації, особливо інформаційного сектору, значення якого зростає в сучасну інформаційну добу постіндустріального суспільства, що формується.

Важливість освіти для встановлення соціальної зрілості полягає в тому, що вона має один з найчіткіших порівняно з іншими соціальними інституціями рівень адміністрування. Це дає їй змогу бути одним з найбільших і найшанованіших соціальних інститутів, однією з найстабільніших форм соціального упорядкування.

Освіта, незважаючи на свій мультипарадигмальний характер та космополітичні простори, має складну національну основу, яка прописана в національному законодавстві.

Основою законодавства про освіту на території України є окремий національний закон про освіту, що встановлює національні освітні стандарти. Ці стандарти є концептуальним наповненням освітніх процесів, що відбуваються в країні в цілому та її окремих регіонах.

Закон України “Про освіту” вимагає встановлення стандарту освіти в Україні. Це необхідно в умовах багатопрофільної й різнорівневої середньої освіти, щоб забезпечити еквівалентну середню освіту випускників усіх типів середніх навчальних закладів [1]. Тобто закон прописує всі нормативні вектори у сфері інституціоналізації всіх форм освітніх послуг. Це, на думку законотворця, дає змогу створити як ефективну систему загального упорядкування у сфері надання освітніх послуг, так і регулювання діяльності навчальних закладів усіх типів і форм власності незалежно від їх ста-

тусу. Така форма жорстко адмініструє систему освіти, водночас робить її закритою і не завжди демократичною. Тільки демократичний лад у країні своїми побічними соціальними ритуалами створює баланс гармонійних відносин у межах освіти як соціального інституту. Велика кількість дисфункцій може призвести до того, що соціальна зрілість людини буде спрямована на участь у різноманітних інтригах та інших процесах, які спричиняють соціальний негатив.

Стандарт освіти є її змістовним ядром, що містить у собі матеріал, необхідний і достатній для забезпечення завдань середньої освіти. Здобуття середньої освіти відбувається одночасно із засвоєнням принципів і соціальних норм вторинної соціалізації, тому є дуже важливим для соціальної зрілості взагалі і процесів соціального самовдосконалення, яке є характерним для суспільств, що перебувають в авангарді соціального розвитку.

Адміністрування у сфері освіти реалізується в тому, що на основі цього документа створюються варіативні програми і підручники для різних навчальних закладів (загальноосвітніх шкіл, шкіл з поглибленим вивченням різних предметів, гімназій, коледжів, різних авторських шкіл, технікумів, училищ тощо). Саме цей аспект сприяє формалізації освіти й динамічно поєднує весь її адміністративний апарат, формує головну концептуальну лінію розвитку освітніх дефініцій у сучасному українському суспільстві.

Важливим аспектом формування освітнього компонента соціальної зрілості має стати дослідження освітньої спрямованості. Л. Мітіна [9] включає до освітньої спрямованості професійну компетентність, оскільки соціальна зрілість неможлива без того, щоб особистість не мала успішної професійної кар'єри, тобто не була майстром своєї справи. Відсутність цього фактора може призвести до появи так званої “необломівщини”, сутність якої полягає в тому, що з'являється соціальна група начебто соціально зрілих “соціальних акторів”, котрі, володіючи соціальною інформацією і вміючи її аналізувати, часто критикують суспільні відносини та соціальні процеси. При цьому це не соціально успішні люди, тобто вони не є лідерами соціальних відносин, а мають статус соціальних аутсайдерів, проте з іміджем соціально компетентних чи навіть соціально зрілих особистостей. Подібна ситуація вносить суттєві непорозуміння у сферу соціальної зрілості, оскільки є її антирекламою, а подібні соціальні актори симулякрізують, тобто створюють подібність соціальної зрілості. Саме тому в теорії соціальної зрілості діагностику треба забезпечувати векторністю та простою символічністю, щоб було неможливо й невігідно її імітувати.

Класичний підхід до поняття спрямованості в освіті зводиться до акцентуації на навчальних здібностях особистості [10]. Хибою цього підходу в межах соціології є те, що він спрямований тільки на здібності. Важливим доповненням до вже згаданого визначення є комунікативність, оскільки комунікативні контакти є результатом соціальної взаємодії між учасниками суспільних відносин і сприяють подальшому розвитку особистості шляхом передачі соціального досвіду як в освітній, так і в інших соціальних системах.

Окрім спрямованості освіти на підвищення рівня соціальної справедливості особистості чи соціальної групи, треба мати динамічний інструментарій. Таким інструментарієм багато вчених вважає рефлексивність.

Згідно з Т. Касіером, рефлексія полягає у “здатності виділяти з усього нерозчленованого потоку почуттєвих феноменів деякі стійкі елементи, щоб, ізолювавши їх, зосередити на них увагу” [6, с. 16]. Крім того, рефлексію можна розглядати і як форму екстраполяції здобутків зовнішнього світу у світ внутрішній. Тобто, як бачимо, для соціальної зрілості важливо мати постійну стимуляцію у вигляді постійного рефлексування. Водночас є теорії, що бачать ще більшу залежність між рефлексією та соціальною зрілістю. Наприклад, А. Карпов [5] визначає рефлексію одночасно і як здатність, що є характерною тільки людині, і як стан усвідомлення чогонебудь, і як процес презентації психіці свого власного змісту. У цьому визначенні рефлексія є не тільки екстраполяційним динамічним інструментом, що стимулює окрему діяльність, спрямовану на продукування зразків, які транслуються в референтних групах, а й сама опосередковано ретранслює психологічні особливості особистості. Це дає змогу внести своєрідність особистості до її соціальних дій і соціальних практик, які вона реалізує у своїй діяльності у великих та малих соціальних групах, у соціальному просторі та інших соціальних площинах.

Існування такої освітньої моделі, як бачимо, має певні межі, високий рівень адміністрування й високу питому вагу педагогічних технологій. Незважаючи на можливість існування такої моделі, на нашу думку, її суттєвою вадою є те, що надто мало уваги приділено соціальним аспектам цього процесу. Тому майбутнє у сфері теорії соціальної зрілості – за соціальними технологіями та моделями.

Отже, поняття “соціальна зрілість” має ознаки системності. Розвиток особистості також є процесом системним, і ця системність не означає механічного нагромадження особистісних якостей, що формуються під час її становлення та розвитку. Це означає здатність до утворення нових системних і несистемних якостей, які формують соціальний розвиток особистості, що приводить або не приводить до її соціальної зрілості.

Соціальна зрілість залежить від індивідуальності як основи особистісного існування в соціумі. Індивід є біологічною основою особистості, тому для формування соціальної зрілості важливо мати достатньо високий рівень біологічної цілісності, тобто біологічного та психічного здоров'я.

Дисфункції в цій сфері призводять до того, що деякі індивіди вже на початку свого соціального функціонування опиняються в значно гірших умовах для подальшого соціального розвитку, ніж особистості, які не мали подібних соціальних дисфункцій. І саме тому для таких людей більшість сучасних держав формують спеціальні закони та державні програми, які повинні нівелювати нерівні умови досягнення соціальної зрілості через біологічний і психічний чинники.

Проблеми, що постають перед людьми з функціональними обмеженнями в суспільстві, ґрунтуються на низькій самооцінці, дискримінації. Це виявляється ще в пренатальний період у високому рівні абортів при несприятливому допологовому діагностуванні [9, с. 86]. Діагностування, особливо ще на пренатальному рівні, надає додаткові можливості для подолання нерівності в питаннях досягнення соціальної зрілості вже на початкових етапах біологічного розвитку та інших бар'єрних чинників.

Водночас є інші перепони соціального характеру, що є продовженням біологічного стану. “У постнатальний період розвитку інваліда це виявляється у: відмові батьків від дитини; тавруванні медичним діагнозом (містифікація); відсутності рівних можливостей у здобутті освіти, а також в особистісному зростанні; нерівності на ринку праці; загальній ізольованості в соціальному середовищі” [9, с. 86]. Тобто наявна ситуація невтручання держави та суспільства в життя індивідів, які мають фізичні та психічні вади, вже на першому етапі їх життя. Незастосування вдалих методів підтримки особистостей з особливими потребами через їх фізичні чи психічні вади стимулює розвиток їх втрат у соціальній сфері. Саме тому перед суспільними інституціями сьогодні постає технологічна проблема забезпечення максимально рівних умов усім учасникам суспільного процесу для досягнення соціальної зрілості як необхідної складової включення в усі соціальні процеси, які можуть бути соціально корисними як для особистості чи соціальної групи, так і для суспільства в цілому.

Ще одним аспектом підвищення соціальної зрілості є розвиток власної індивідуальності. На думку В. Мерліна, “індивідуальність – сукупність характерних ознак і властивостей, що відрізняють одного індивіда від іншого; своєрідність психіки й особистості індивіда, неповторність, унікальність. Індивідуальність виявляється в рисах темпераменту, характеру, у специфіці інтересів, якостей перцептивних процесів” [8, с. 13]. Як бачимо, індивідуальність є особливим чинником розвитку особистості, оскільки забезпечує особливі відмінності особистості, які диференціюють її в соціальних групах та інших соціальних спільнотах. Як бачимо, більшість факторів соціальної диференціації особистостей у межах соціальних груп забезпечується за рахунок психологічних факторів: характеру, темпераменту та інших особливостей, які формують соціальні інтереси та особливості соціальної поведінки особистості, що створює внутрішнє соціальне поле особистості, регульоване процесами індивідуальної самоорганізації соціальних процесів особистості (більш уживане поняття – самоорганізація особистості).

Уже цього неповного переліку загальних ознак, на наш погляд, достатньо для висновку про те, що самоорганізація в природі, поступово набуваючи біологічної й соціальної форми, перетворилася спочатку на діяльність тварин, а згодом – на діяльність людини. Правомірним стає й новий, зовсім поки ігнорований наукою та практикою висновок: діяльність людей є вищою соціальною, свідомо регульованою формою самоорганізації. Тоб-

то діяльність перетворюється на контрольовану форму власної самоорганізації, яка дає змогу формувати ті чи інші аспекти соціальної діяльності, що притаманні їй та домінують за характером соціальної діяльності.

Ще одним критерієм соціальної зрілості є категорія “самовизначення особистості”. Самовизначеність залежить від її культурно зумовленого ціннісного апарату особистості. Подібну форму зумовленостіми розглянемо як один із соціальних векторів особистості в межах соціального простору та його похідних.

На думку М. Кондратьєва, “самовизначення особистості – абсолютно свідома активність особистості з виявлення й відстоювання чітко суб’єктної позиції в ситуаціях, що не мають жорстко нормативних рішень. При цьому самовизначення особистості є не набором локальних рішень, а являє собою базово-стильовий спосіб реагування на різноманітні життєві обставини, своєрідний спосіб життя” [7]. У цьому визначенні спрямованість, а точніше, її функціональну частину ототожнено з поняттям способу життя. Під способом життя ми розуміємо сукупність технологій соціальної поведінки в межах життєвого світу особистості.

Створення соціологічних моделей і технологій має базуватися на специфічних соціальних технологіях соціологічного чи соціального спрямування. Це впливає з того, що в соціумі головним є саме соціальний інструментарій. Не можна стверджувати, що соціальний інструментарій заперечує економічний, політичний та фізичний впливи на соціальні системи, але соціальний є більш природним і найменш зовнішнім, оскільки діє на пряму й максимально швидко впливає на членів окремих соціальних груп і соціальних інституцій, як власне, і становлять соціальну структуру суспільства. Саме тому подібний шлях у соціології і повинна пройти категорія “соціальної зрілості”. Тобто за допомогою соціологічного інструментарію треба сприяти дослідженню особливості соціальної зрілості.

Соціальна технологія – сукупність методів і прийомів, що дають змогу отримати результати у завданнях взаємодії між людьми, по суті, це структура комунікативних впливів, які змінюють соціальні системи або ситуації [13]. Цей винахід К. Поппера суттєво спростив механізми втручання в соціальні процеси та соціальну реальність, що надає можливість гармонізувати процеси у сфері соціальних відносин у будь-якій сфері. У такому стислому визначенні задано головне завдання соціальної терапії – ліквідація фактів соціальної дисгармонії й інших видів соціальної дисфункції, які трапляються у випадках соціального напруження та перенапруження й інших потенційних дисфункційних ситуаціях.

Соціальна зрілість у широкому значенні – послідовність етапів соціальної взаємодії, під час якої кожний суб’єкт, що бере участь у взаємодії, реалізує власну управлінську стратегію стосовно інших і формує соціальну дійсність [13]. Соціальні технології, як правило, використовують у всіх формах впливу на соціальну дійсність. Соціально-динамічні процеси є ос-

новою соціального простору та його похідних. Технологічність соціального процесу свідчить про певну професійність соціального конструювання у разі, якщо йдеться про соціальний ноумен, або про ефективне соціальне діагностування, коли йдеться про соціальний феномен.

Після технологізації поняття “соціальна зрілість” важливо її систематизувати. Актуальність і важливість цієї дії виявляються в тому, що одним з найголовніших аспектів сучасної наукової методології є системність, тому в межах соціальної зрілості ми розглядаємо її як певну систему.

Спираючись на визначення Є. Агошкова, під системою ми розуміємо “список змінних, що стосуються деякої головної проблеми, яка вже визначена”. Отже, ми маємо справу з наступним епістемологічним рівнем, на якому виділені певна сторона, зріз об’єкта й сукупність властивостей, що характеризують цю сторону [2, с. 115]. Згідно із системним підходом, сьогодні соціальну зрілість можна розглядати як систему. Особливістю подібної системи є поєднання біологічного, соціального та соціально-психологічного за структурою й соціального за спрямуванням, оскільки реалізація її місії та функціонування відбуваються в соціальному просторі під час взаємодії із соціальними інституціями.

Системність соціальної зрілості полягає в тому, що вищезазначені компоненти системи перебувають у взаємозалежності і жоден з них не має остаточної переваги над конкурентом. Відсутність принаймні одного з них чи навіть його послаблення послаблює всю систему, тому особистість втрачає критерії, за якими слід готуватися до оцінювання власної соціальної зрілості, та не має чітких критеріїв її досягнутого розвитку.

Розмежування систем на відкриті або закриті не є визначеним, раз і назавжди встановленим. Відкрита система може стати закритою, якщо контакти із середовищем скорочуються згодом. У принципі, можлива й зворотна ситуація. Відкриті системи тяжіють до ускладнення структури й диференціації.

Висновки. Визначення соціальної зрілості змінюється протягом історії суспільства, як і “вік дорослості”. Свого часу в психології поняття соціальної зрілості ототожнювалося з поняттям дорослості для полегшення теоретизування під час діагностування особистості через багатоаспектність цього поняття. Одне з наших завдань – повернення зазначеного поняття в науковий і соціологічний дискурс з відповідним збагаченням теоретичної та емпіричної бази, яка згодом повинна стати частиною нових обріїв дослідження соціальної зрілості як провідної соціологічної категорії у сфері соціології особистості та міждисциплінарних досліджень особистісних і виховних проблем особистості, інших досліджень особистісних аспектів діяльності малих і великих соціальних груп.

Список використаної літератури

1. Про освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 34. – Ст. 451.
2. Агошкова Е.Б. Эволюция понятия системы / Е.Б. Агошкова, Б.В. Ахлибининский // Вопросы философии. – 1998. – № 7. – С. 170–179.

3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; пер. с англ. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
4. Гэлбрейт Дж.К. Экономическая теория и цели общества / Дж.К. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1976. – 203 с.
5. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А.В. Карпов. – М. : Институт психологии РАН, 2004. – 424 с.
6. Кассирер Э. Избранное. Опыт о человеке / Э. Кассирер. – М., 1988. – С. 486.
7. Кондратьев М.Ю. Азбука социального психолога-практика / М.Ю. Кондратьев, В.А. Ильин. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 464 с.
8. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В.С. Мерлин. – М. : Просвещение, 1986. – 254 с.
9. Плеханов С. Карл Маркс и Лев Толстой / С. Плеханов. – М., 1952. – С. 25.
10. Сорокин П.А. Социальное время: опыт методологического и функционального анализа / П.А. Сорокин, Р.К. Мертон // СОЦИС. – 2004. – № 6. – С. 112–119.
11. Холлис Дж. Перевал в середине пути / Дж. Холлис. – М. : Когито-центр, 2011. – 368 с.
12. Яковец Ю. Социогенетика: становление интегрированной отрасли знаний / Ю. Яковец // Экономическая социология. – 1993. – № 3. – С. 82–87.
13. Rostow W.W. Politics and the Stages of Growth / W.W. Rostow. – Cambridge : Cambridge University Press, 1971. – 428 p.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2013.

Ганжа Е.В. Технологический контекст понятия “социальная зрелость” в рамках социологического дискурса

Статья посвящена концептуализации понятия “социальная зрелость” в рамках социологического дискурса. Исследуется проблема технологизации понятия “социальная зрелость”. Проведен сравнительный анализ проблематики социальной зрелости в рамках социологической и других наук.

Ключевые слова: *личность, теория личности, зрелость, взрослость, социальная зрелость, технологизация.*

Ganja E. Technological context the concept of "social maturity" within the sociological discourse

Determining what is social maturity, changes throughout the history of society, as well as changes and “age of adulthood”. We have already mentioned that at one time under the concept of social psychology ototozhnylosya maturity of the concept of adulthood to facilitate theorizing within diagnostics features through the multidimensional nature of the concept, and one of our goals is the return of the concept of scientific and sociological discourse with appropriate enrichment of theoretical and empirical framework which then has to be part of new research horizons social maturity as a leading sociological category in the field of sociology of the individual and interdisciplinary research in the field of personal and educational problems of the individual and other studies within the personal aspects of small and large social groups.

Key words: *personality, personality theory, maturity, adulthood, social maturity, technologization.*